

TÜRKÇEDE GEREKLİLİK KİPİ

ORUÇ ASLAN, Birsal

KUZEY KIBRIS/NORTH CYPRUS/СЕВЕРНЫЙ КИПР

ÖZET

Türkçede bulunan haber kiplerinin yanı sıra tasarlama kipleri de günümüze kadar bir takım değişikliklere maruz kalmıştır. Tarihi süreç içerisinde değişik şekiller gereklilik fonksiyonunu üstlenmiştir. Kutadgu Bilig’de “*kerek fiil+sa*” veya “*fiil+gu kerek*” gibi yapılarla ifadesini bulan bu kip, günümüz Oğuz grubu lehçelerinde *-malı* şeklinde kullanılmaktadır. Ancak bu lehçelerde dahi gerekliliği anlatan yapı bununla sınırlı değildir. Bugün “*fiil+mali+şahıs eki*” yerine kullandığımız “*fiil+mastar (ma)+ iyelik ekleri gerek/lazım*” yapısını Türkçede nereye oturtabiliriz? Bu şekillere günümüze kadar olduğu gibi isim cümlesi gözüyle mi bakacağız, yoksa “*fiil+makta+bildirme ekleri*” kalıplaşmasına yeni bir şimdiki zaman çekimi dediğimiz gibi, bu şekilleri de farklı bir gereklilik çekimi olarak mı kabul edeceğiz? Üstelik bunlar eskiden beri hemen bütün lehçelerde kullanıla gelen şekillerdir. Eğer bunları farklı bir gereklilik şekli olarak kabul edersek, bu yapıda kurulan cümlelerin öznesini ve yüklemine nasıl ayırmamız gerekecektir?

Bu bildiride bu sorulara cevap ararken, gereklilik kipinin tarihî süreç içindeki durumuyla, Karluk, Oğuz ve Kıpçak grubundan birer lehçede gereklilik için kullanılan yapılarla da gidilecektir. Bu lehçelerdeki değişik yapılar ve bunların dildeki kullanımlarından örnekler de verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Gereklilik, zorunda, lazım, gerek, şart, tasarlama kipleri, Türkçe.

ABSTRACT

The Necessitative Mood in Turkish

In Turkish language, besides the indicative moods, the modal suffixes have also been changed throughout time. Within the historical period, different structures have undertaken the function of the necessitative (conditional) mood. This mood which was formed as “*kerek verb+ sa*” or “*verb + gu kerek*” in Kutadgu Bilig, is nowadays used as *-malı* in Oğuz dialects. However, this structure, which expresses the necessities, is not only limited with this, even in these dialects. So, today, how the structure “*verb + infinitive (ma) + suffixes of possession gerek/lazım (need/must-have to)*” that is replaced by “*verb + makta + indicative mood*” can be positioned in Turkish? Are we going to see them as noun clauses as they are accepted until today, or are we going to accept them as a different

necessitative inflection bearing in mind that we call the form “*verb + makta + indicative suffixes*” as a new simple continuous tense inflection? Furthermore, these are the forms that are being used in almost all dialects since the year dot. If we accept them as a different necessitative structure, then how the subject and verb will be distinguished in the sentences structured in this way?

In this communiqué, while seeking answers to such questions, the necessitative (conditional) mood’s state within historical context, and the forms used as conditionals in one of each dialects of Karluk, Oğuz and Kıpçak, will be examined. Thus, examples concerning the forms in these dialects as well as their usage in language will be provided.

Key Words: Necessitative, required, must, have to, need, modal suffixes, Turkish language.

GİRİŞ

Türkiye Türkçesi’nde beş haber, dört tasarlama olmak üzere fiil üzerine getirilen dokuz kip eki bulunmaktadır. Bu şekillerden bazıları Eski Türkçe’den beri az bir değişikliklerle devam ede gelirken, bazıları (şimdiki zaman, gereklilik gibi) zaman içerisinde ortaya çıkmış olan yeni birtakım şekillerdir.

Türkçede gereklilik kipi bir oluşun, bir kılışın veya tasarlanan bir eylemin yapılması gereğini bildiren bir kiptir (Korkmaz, 2003: § 563). Gereklilik kipinin ana işlevi, yapılması tasarlanan bir işin gerekli olduğunu bildirmektir. Ancak bu gereklilik emir biçiminde bir gereklilik değil, daha çok içten gelen, konuşana bağlı bir gerekliliğin ifadesidir. Bu kipten, gereklilik yerine getirilmediği takdirde bir sakınca doğacağı anlamı da çıkarılabilir (Korkmaz, 2003: § 564).

Türkiye Türkçesi’yle ilgili çalışmalarda gereklilik çekiminin *-mAlI* ile yapıldığı belirtilmiş, fakat *-mAk gerek*, *-mA + iyelik eki gerek*’li şekillere çok fazla yer verilmemiştir¹. Bununla birlikte, bazılarında “gereklilik anlamı *-mAk gerek*; *-mA lazım*; *mAk*, *-mA icap etmek* ile de karşılanabilir” şeklinde ifadelere yer verilmiştir (Zülfikar, 1980:125). Gençan Dilbilgisi’nde “Gereklilik Kipi” maddesinde not düşerek *Anlatıma gereklilik kavramı şu biçimlerle de katılır: 1) İyelik (ad takımlarında tümlenen) takısı almış -me yapıtlı ad-eylemlerden sonra gerek (bütün çekimleriyle), lazım (dır...), icap et- yüklemeleri gelir ve 2) -mek’li*

¹ Bkz.: Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, § 563-564; Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, § 496-499; Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, § 396; Gülensoy, *Türkçe Dersleri*, s. 131; Gülensoy, *Türkçe El Kitabı*, s. 414; Hengirmen, *Türkçe Temel Dilbilgisi*, s. 224; Hengirmen, *Türkçe Dilbilgisi*, s. 225; Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, s. 270; Koç, *Yeni Dilbilgisi*, s. 91; Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, s. 182; İlker, *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, s. 125; Türkyılmaz, *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri*, s.107; Deny, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, § 619; Kaçar, *Türkçe Dilbilgisi ve Kompozisyon*, s. 53; Paçacıoğlu, *Türk Dili Dersleri*, s. 55; Toparlı ve diğerleri, *Türk Dili*, 1994; Yavuz ve diğerleri, *Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri*, s.125; Korkmaz ve diğerleri, *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, s. 107; Bilgin, *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, s. 381; Kononov, *Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıkı*, s. 326.

eylemlikler, ekeyleme çekimlenen zorunda sözcüğüyle öbekleşerek yüklem olur (Gencan, 1979: 287). demekte ve bu öbekleri yüklem olarak kabul etmektedir. Z. Korkmaz *Türkiye Türkçesi Grameri*'nde Eski Anadolu Türkçesinde *-mA*, *-mA* mastar ekleri, *-sA* şart ve *-A* istek kipleri üzerine *gerek* kelimesi getirilerek gerekliliğin karşılandığından bahsetmiş, fakat bu şekillerin günümüzdeki durumlarına değinmemiştir (Korkmaz, 2003: § 563-565).

Eski Türkçe'de gerekliliği karşılayan özel bir ek bulunmamakla birlikte *-gU/-mİş/-mA gerek (kerek)* gibi şekillerle bu çekim karşılanmıştır (Clauson, 1972: 742; Özmen, 2003:179, § 5.1).

gerek kelimesi ve bu kelimeyle kurulan gereklilik yapıları her ne kadar Türkiye Türkçesi gramer kitaplarında hak ettiği yeri bulamamışsa da, tarihi süreç içindeki durumu pek çok dilcinin dikkatini çekmiş, bu konuda müstakil çalışmalar da yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi bizce M. Özmen'in Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumunda sunduğu "Gerek, Gerekmek ve Gereklilik Çekimi" adlı bildirisidir (Özmen, 2003). Özmen bu bildirisinde *gerek*, *gerek-* ve *gereklilik kipi* ilişkilerini Eski Anadolu Türkçesi açısından incelemiş ve örneklerle açıkça ortaya koymuştur. Ayrıca bu bildirisinde *gerek* ismi ve *gerek-* fiilinin tarihçelerini de detaylı bir şekilde açıklamıştır. *Gerek* kelimesinin isim olarak kullanılmasının *gerek-* fiilinden çok daha önceye dayandığı da yine bu bildiride belirtilmiştir (Özmen, 2003: 177).

Bugün Oğuz grubu Türk şivelerinde kullanılan *-mAlI* gereklilik ekinden başka *-mA gerek/lâzım*, *-mA + iyelik eki gerek/lâzım* gibi şekiller de gereklilik anlamında kullanılmaktadır. Hatta bu şekiller *-mAlI'* dan çok daha eskidir (Özmen, 2003: 179, § 5).

Bir başka önemli çalışma da H. Koraş'ın "Türkiye Türkçesinde Gereklilik" adlı makalesidir (Koraş, 2005: 135-154). Koraş bu makalesinde Türkiye Türkçesi gramer kitaplarıyla bazı kompozisyon kitaplarını inceleyerek *gerek*, *lazım*, *icap etmek*, *zorunda* gibi yapılarla kurulan gereklilik üzerinde gerektiği kadar durulmadığını belirtmiş ve bu yapıların da bugün Türkiye Türkçesi gramerinde hak ettiği yeri bulması gerektiğini savunmuştur (Koraş, 2005: 137). Bu görüşüne katılmamak mümkün değildir ve bu çalışmada konuyla ilgili birkaç öneri getirilecek ve bu öneriler de bazı örneklerle açıklama yoluna gidilecektir. Örneklere ve önerilere geçmeden önce Türkçede gereklilik yapısının tarihçesi ve fonksiyonları hakkında bugüne kadar yapılmış çalışmalardan da kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

1. Gereklilik Kipinin Tarihçesi

Bugün Oğuz grubu Türk lehçelerinde kullanılan *-mAlI* eki ile yapılan gereklilik kipinin tarihçesi hakkında M. Ergin; "Eski Anadolu Türkçesinin sonlarında teşekküle başlamış, şekil eki olarak Osmanlıca içinde kullanış sahasına çıkmıştır.

-ma, *-me* fiilden isim yapma eki ile *-lı*, *-li* sıfat ekinin birleşmesinden türemiş olduğu anlaşılmaktadır. Ekin başlangıçta *-malu*, *-melü* şeklinde olması da bunu göstermektedir. Bu ek Eski Anadolu Türkçesinin sonlarında ortaya çıkmış, fakat ilk zamanlarda bir partisip eki şeklinde fiil isimleri yapmak için kullanılmıştır: *gör-melü göz* ‘görülecek göz’, *öl-melü oğul* ‘ölesi oğul’ misallerinde olduğu gibi.” demektedir (Ergin, 1982: § 497).

gerek ile kurulan gereklilik yapılarının tarihçesi hakkında yine Özmen’in bildirisinde doyurucu bilgileri bulmaktayız. Ayrıca Eski Türkçe döneminden itibaren *kergek*, *kerek* şeklinde görülen kelimeyle kurulan yapıların gereklilik anlamını verdiğini metinlerden de takip edebilmekteyiz.

gerek kelimesi ilk defa Eski Türkçe döneminde *kergek* şeklinde isim olarak karşımıza çıkmaktadır. *kerge*- fiilinden *-k* isim yapma ekiyle kurulmuştur (Clauson, 1972:742, 743; Erdal, 1991:235; Tekin, 2000:92). Göktürk metinlerinde *kergek bol-* şeklinde “uçmak, Tanrıya yükselmek; vefat etmek” anlamını karşılayan bir birleşik yapı oluşturmuştur. Gök Tanrı inancına göre iyi insanlar yeryüzüne Tanrı tarafından gönderilen *ıduk* “kutsal” kişiler olarak, öldükten sonra da *kergek bol*urlar, yani uçarak Tanrıya yükselirler. Burada *kergek bol-* terimi “Tanrıya yükselmek; vefat etmek” anlamının yanı sıra bu yükselişin sebebi olarak “Tanrıya gerektiği için Tanrının yanına yükselmek” anlamını da düşündürmektedir.² *kerek* şekline ise Uygur (Clauson, 1972:742; Erdal, 1991:235) ve Karahanlı Türkçelerinde rastlanmaktadır (Arat, 1979: 239-241; Özmen, 2003: 177).

Özmen, *gerek-gereklilik ilişkisi* başlığı altında Eski Türkçe, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatayca dönemlerinden sonra Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki gereklilik yapısı hakkında bilgi verirken, daha önceki çalışmalardan da bahsetmektedir (Özmen, 2003: 179 § 5). *kergek* kelimesi Eski Türkçede mastarlardan, *-mİş*, *-gU* sıfat-fiillerinden ve şarttan sonra gelerek, “gereklilik” (Clauson 1972, 742; Gabain 1988, 83) bildirir. Vahit Türk ise *-gU* ekinin Eski Türkçede 7 temel işlevde kullanıldığını ve bu işlevlerinden birinin gereklilik bildirmek olduğunu tespit etmiştir (Türk 1995, 354).

Karahanlı Türkçesi’nde *-gU kerek*, *kerek fiil* + *-sA* yapıları gereklilik anlamını karşılar (Ercilasun, 1984:149-151; Hacıeminoğlu, 1996:193-194). Yine *-gU* tek başına da gerekliliği karşılamaktadır. Yalnız bu ekin kendinden sonra gelen *kerek* kelimesinin düşmesiyle gereklilik anlamını tek başına üstlendiği düşünülmektedir (Ercilasun, 1984:150). *Gerek*’le kurulan gereklilik anlamını veren yapılar özetle, Eski Türkçe’de *-mİş kerek*, *-sAr kerek*, *-gU kerek*, *-mAk kerek*; Karahanlı Türkçesi’nde *-gU kerek*, *kerek fiil* + *-sA*; Harezmi Türkçesi’nde *-mAk kerek*, *-mAkIn kerek*, *-sA kerek / kerek fiil* + *-sA*; Kıpçak Türkçesi *-mAk kerek*; Çağatayca *-sA kerek*; Eski Anadolu Türkçesinde *gerek*, *-sA gerek*, *-mAk gerek*, *-A gerek*, *-Up gerek*, *-mİş gerek* biçiminde kullanılmıştır (Özmen, 2003: 181, § 6).

² *kergek bol-* deyimini edinilen bilgiye göre, Osman Nedim Tuna tarafından bir makalesinde ele alınmıştır. Ancak bu makaleye erişmem mümkün olmadı.

2. Türkiye Türkçesi'nde Gereklilik Kipi ve Gereklilik Bildiren Yapılar

Yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye Türkçesinde gereklilik kipi *-mAll* ekiyle yapılır. Bu ek fiil üzerine gelir ve şahıs eklerini alarak çekime girer. Ekin asıl işlevi zorunluluk bildirmektir. Bu zorunluluk dışarıdan gelebileceği gibi kişinin kendisinden de kaynaklanabilir. Yapılmadığı takdirde sakınca doğuracağını düşündüren bir zorunluluktur bu. Olumsuz zorunluluk fiile *-mA-* olumsuzluk eki getirilerek yapılır. Bunun yanı sıra ekin dilek-istek, tahmin, ihtimâl-olabilirlik, emir, şart, tereddüt, önemsememe-umursamama, kendi kendine telkin, alay etme-ikaz, nasihat-öğüt verme-tavsiye, uyarı, hayret, şaşkınlık, kızgınlık, hiddet, kesinlik gibi anlamları da karşıladığı belirtilmektedir (Türkyılmaz, 1999: 106). Bu çalışmada bu işlevlerden sadece gerekliliği, yani zorunluluğu ilgilendiren yapılar ele alınmıştır. Aşağıda verilen örneklerde gerekliliğin kullanımıyla ilgili bazı hususlar dikkati çekmektedir:

2.1. *-mAll* ile İlgili Örnekler

Bilakis şimdi seninle o karanlık sevgiliye başka bir ana aramalıyız. (Yalnızız, 44)

Aramalıyız: Yüklem

Biz: (Gizli Özne)

Başka bir ana: Nesne

O karanlık sevgiliye: Yer Tamlayıcısı (Dolaylı Tümleç)

Seninle: Zarf

Bilakis şimdi: Zarf

Şimdi her zamankinden ziyade, Meral'in o gün öğleden sonra evde olup olmadığını bilmeliydi. (Yalnızız, 154)

Bilmeliydi: Yüklem

O: Gizli Özne

Meral'in o gün öğleden sonra evde olup olmadığını: Belirtili Nesne

Şimdi: Zarf

Her zamankinden ziyade: Zarf

Kızının masum olduğunu öğrenen ananın bu kederine ne mâna vermeliydi? (Yalnızız, 172) Öznesiz cümle, fakat bağlamdan *vermeliydik* anlamı çıkarılabilir.

Vermeliydi(k): Yüklem

Kızının masum olduğunu öğrenen ananın bu kederine: Dolaylı Tümleç

Ne mâna: Nesne

Kendimi ben sana sormalıyım. (Yalnızız, 186).

Sormalıyım: Yüklem

Ben: Özne

Sana: Dolaylı Tümleç

Kendimi: Belirtili Nesne

*Ne mi yapmalı? Şüphesiz, aşkımızı içimizden kemiren bu ikinciye **susturmalı** ve dışarıdaki müttefiklerine kulakları **tıkamalıdır**. (Yalnızız, 208)*

*Ne mi yapmalı? Öznesiz cümle, fakat bağlamdan yapmalıyız anlamı çıkmaktadır, yine **susturmalı** “susturmalıyız” ve **tıkamalı** “tıkamalıyız” anlamlarına gelmektedir.*

Yapmalı(yız): Yüklem

Ne (mi): Nesne

Susturmalı(yız): Yüklem

Aşkımızı içimizden kemiren bu ikinciye: Belirtili Nesne

Şüphesiz: Zarf

Ve: Bağlaç

Tıkamalıdır (Tıkamalıyız): Yüklem

Dışarıdaki müttefiklerine: Dolaylı Tümleç

Kulakları: Belirtili Nesne

*“İkincisi”ni emri altına alamayan ve susturamayan birincinin sevmeye kabiliyetinden ve sevilmeğe liyakatinden **şüphe etmeliyiz**. (Yalnızız, 208).*

Şüphe etmeliyiz: Yüklem

Biz: Gizli Özne

“İkincisi”ni emri altına alamayan ve susturamayan birincinin sevmeye kabiliyetinden ve sevilmeğe liyakatinden: Dolaylı Tümleç

*Bu akşam mutlak **gelmelisin**,... (Sinekli Bakkal, 164)*

Gelmelisin: Yüklem

Sen: Gizli Özne

Bu akşam: Zarf

Mutlak: Zarf

*Yani senin dediğin mülkiyet insan için de, eşya için de **olmamalı**. (Sinekli Bakkal, 236)*

Olmamalı: Yüklem

Senin dediğin mülkiyet: Özne

İnsan için de, eşya için de: Zarf

Fakat bunu Rabia hissetmemeli. (Sinekli Bakkal, 293)

Hissetmemeli: Yüklem

Rabia: Özne

Bunu: Belirtili Nesne

2.2. Diğer Örnekler

Dün akşam Rabia'nın anası ölmüş, Sinyor, kıza nasıl söylemeli (söylemeliyiz)?
(Sinekli Bakkal, 165)

Doktor çağırmalı (çağırmalıyız), boğazını derhâl göstermeli (göstermeliyiz)...
(Sinekli Bakkal, 231)

İnsanların geçtiği ihtiras merhalelerini böyle bir zihniyete nasıl anlatmalı (anlatmalıyım)... (Sinekli Bakkal, 237)

Mutlak Rabia'nın zihnini Teyfik'ten ayırmalı! (ayırmalıyım)... (Sinekli Bakkal, 245)

Fakat şimdi biraz daha çalışmalı (çalışmalıyım),... (Sinekli Bakkal, 245)

Olumlu yapıda kurulan bu çekimlerde dikkati çeken husus üçüncü şahıs çekimi gibi görünen bu yapılarda asıl muhatabın çoğunlukla üçüncü şahıs olmadığıdır. Bu yüzden ilk bakışta bu cümlelerin öznesiz cümle olduğu söylenebilir, fakat metnin bütünü dikkate alındığında, bağlamdan hareketle bu yapıların üçüncü şahsın dışında herhangi bir şahsa bağlanması gerektiği de görülür.

Bir diğer husus, edilgen çatılı yüklemle kurulmuş gereklilik cümlelerinde edilgen yapıdan dolayı işi yapan değil, yapılan işten etkilenenin özne durumuna geçmesidir. Bu cümlelerde fiilin fonksiyonu çok önemlidir. Geçişli fiillerin edilgen yapılarında özne bulunabilirken, geçişsiz fiillerin edilgen yapılarıyla kurulmuş cümlelerde özne bulunmamaktadır.

Bunların hepsi yarın erkenden irkab edilmeli,... (Sinekli Bakkal, 216)

et- fiili geçişli olduğu için *irkab edilmeli'*ye *kim irkab edilmeli?* diye sorduğumuzda cevap olarak *bunların hepsi'*ni görmekteyiz. Görüldüğü üzere bu cümlede işi yapan değil, işten etkilenen özne durumuna geçmiştir. Yani geçişli olan *et-* fiiline nesne olabilecek söz öbeği bu cümlede özne olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa cümlede *git-*, *gel-*, *ol-* gibi geçişsiz fiillerin edilgen yapıları kullanılsaydı, bu cümleler öznesiz olacaktı. Örnek olarak:

*En geç saat ikide oraya **gidilmeli**, orada **olunmalı**; akşam da geç olmadan eve **gelmeli**.*

gibi bir cümlede yükleme özne sorulamaz.

Buraya kadar *-mAll* ile kurulan gereklilik bildiren cümleleri verdik. Aşağıda bunlardan farklı olarak gereklilik bildiren farklı yapılara değineceğiz.

3. -mAll dışında Gerekliliği Karşıllayan Yapılar:

Bu yapılarda *mecebur*, *lazım*, *gerek* gibi sözcüklerle gereklilik ifadesi sağlanır. Bu yapılar genellikle isim-fiilli Yapıların üstüne getirilir.

Bunu sana haber vermeye meceburum (vermeliyim), fakat anlamayacaksın. (Yalnızız, 39)

Bağlaçlı cümle: fakat'tan önceki cümle: klasik gramer anlayışına göre:

Mecburum: yüklem

Ben: (Gizli Özne)

Bunu sana haber vermeye: Dolaylı Tümleç

Görüldüğü üzere *meceburum* isim olduğu için nesne almamaktadır. *Neye meceburun?* sorusuna cevap: *bunu sana haber vermeye* ile karşılanmıştır. Fakat diğer taraftan anlamı düşünecek olursak: *haber vermeye meceburum* kısmı *haber vermeliyim* anlamını karşıladığı için bütünüyle yüklem olarak kabul edilmeli ve sorular bu yükleme sorulmalıdır. Yani:

Haber vermeye meceburum(Haber vermeliyim): Yüklem

Ben: Gizli özne

Neyi haber vermeye meceburum?: Bunu (Belirtili Nesne).

Kime haber vermeye meceburum?: Sana (Yer Tamlayıcısı veya başka bir deyişle dolaylı tümleç).

İhtiyatlı olmak da lazımdı (*ihtiyatlı olmalıydım*). (Yalnızız, 125-126).

Bu da öznesiz bir cümle durumunda olmakla birlikte metin bütünlüğü içinde yüklem *ihtiyatlı olmalıyım* anlamında kullanıldığını görürüz.

*Aramızdaki bütün fikir ve zevk münakaşalarını **hatırlamak lazımdı** (*hatırlamalıydım*). (Yalnızız, 70).*

*Simeranyanın ilim görüşü hakkında size bu iptidai bilgiyi **vermeye meceburum**. (Yalnızız, 73).*

*Rakım bu kaçıklığı, hayatın en iptidaî, fakat en esas kanunu diye **kabul etmeye meceburdu**. (Sinekli Bakkal, 421)*

Osman bu kadara razı olmaya mecburdu. (Sinekli Bakkal, 425).

*Evvla bu gerçek hakkında Simeranya düşüncesini size **anlatmamız lazımdır.** (Yalnızız, 73).*

*Bunu Meḫaret'e **haber vermek lazımdı** (haber vermeliydik). (Yalnızız, 81-82) Öznesiz cümle fakat bağlamdan *haber vermeliydik* anlamı rahatlıkla çıkarılabilir.*

*İkinci bir nazariyeye göre, ki bu daha meşhurdur; İsviçre'de Tournier'nin nazariyesidir, birçok hastalıkların sebebini hastanın vücudundan evvel hayatında **aramak lazımdır.** (Yalnızız, 85) Yine görünüşte öznesiz cümle, fakat bağlamdan *aramamız lazımdır* anlamında olduğunu düşünebiliriz. Bu da *aramalınız*'la aynı anlamdadır.*

*Fakat mikrobu hastalığı vücuda getirebilmesi için vücutta kendine müsait bir zemin **bulması lazım değil mi?** (Yalnızız, 86).*

Gidip bir kulak kabartmak lazım. (Yalnızız, 92).

Öznesiz cümle, fakat anlamdan hareketle yüklem bir kulak kabartmam lazımdır “kulak kabartmalıyım” şeklinde olması gerektiğini söyleyebiliriz.

*Ferhat'tan evvel –sonra da olsa olur.- hadiseyi benden **duyması lazım.** (Yalnızız, 153)*

*Bu defteri daha iyi **muhafaza etmek de lazım, galiba.** (Yalnızız, 153).*

***Muhafaza etmek de lazım:** muhafaza etmeli, fakat bağlamdan hareketle *muhafaza etmeliyim* anlamında...*

*Brahmanizm ve Budizm kültüründen zamanımıza kadar **gelmek lazımdır** (gelmelidir). (Yalnızız, 175) Öznesiz cümle.*

*Böylece, Heidegger'in tek taraflı tasavvurundan uzaklaşarak yokluğu bir zemin “fond” gibi değil, karşılıklı olarak, varlığı ve yokluğu birbirinin zemini gibi **anlamak lazımdır** (anlamalıdır). (Yalnızız, 199) Öznesiz cümle, fakat bağlamdan *anlamalınız* anlamı çıkmaktadır.*

*Mutlak bu tesiri **izale etmek lâzım.** (Sinekli Bakkal, 258).*

*Fakat **bilmek lâzım,** Rabia. Şimdi her zamandan fazla **bilmek lâzım.** (Sinekli Bakkal, 375).*

*Yaşamak için rahmindeki yeni hayatı **öldürmek lâzım**... (Sinekli Bakkal, 418).*

*Hastanın yüzünü görmek için **eğilmek lâzımdı.** (Sinekli Bakkal, 420).*

*Sen, sen bizden olmak için kırk fırın ekmek **yemen lâzım**... (Sinekli Bakkal, 397).*

*Evet fakat hayvana **benim bakmam lazımdı** (ben bakmalıydım). (Yalnızız, 183).*

Çerkez kadınınına mutlak güzel olmak gerek. (Sinekli Bakkal, 274).

*Nejat Efendi'nin korusu Satvet Bey'e bitişikti, fakat köşk tepede olduğu için iki tarafı ağaçlık, uzun ve dolambaçlı yokuşlardan **tırmanmak lâzımdı.** (Sinekli Bakkal, 281).*

*Şüphe hâsıl olur olmaz oğlumu ve bütün dostlarını göz hapsine almaları, şayet Fransız postahanesine girerlerse çıkar çıkmaz üstlerini **aratması lâzımdı.** (Sinekli Bakkal, s. 186).*

*Yeni baştan **düşünmek**, eski sükûnunu, sual sormayan imanını **bulmak lâzımdı.** (Sinekli Bakkal, 234) (düşünmeliydi, bulmalıydı).*

4. Olumsuz Cümleler:

Bu tür cümlelerde dikkatimizi çeken husus; bu cümlelerin olumlu gerekliliğin birebir olumsuzu olmayıp, sadece olumlu gereklilikte koşulan şartın, yani zorunluluğun ortadan kalkmasıdır. Bu sebeple bu yapılara gerekliliğin olumsuzu gözüyle bakılamaz.

***Söylemeğe hacet yok** ki, şiir tarafıyla bu bir geçicilik melânkolisi, hayat tarafıyla bir uzviyet hamlesi ve hareket hâlinde bir fânîlik prensibidir. (Yalnızız, 200)*

*... adam olmak için de, büyük adam olmak için de matematik imtihanına **girmek şart değildir!** (Yalnızız, 141).*

*Onunla **meşgul olmak lâzım değil.** (Sinekli Bakkal, 261)(Meşgul olmasa da olur anlamında zorunluluğun olmadığını bildirir.).*

*Onlara fena haber verilirken **zaman kollamak, mukaddeme yapmak lâzım değildi.** (Sinekli Bakkal, ss. 164-165)*

***Haber vermek lâzım değil.** (Sinekli Bakkal, 305) (Haber vermesek de olur anlamında haber verme zorunluluğunun ortadan kalktığını bildirir.)*

***Odadan çıkmazınza hâcet yok,** Bilâl Bey. (Sinekli Bakkal, 322)*

***Burasını çok araştırmak lâzım değildi.** (Sinekli Bakkal, 343)*

***Hayvan yeter, takımı uykudan uyandırmak lâzım değil...** (Sinekli Bakkal, 440)*

Doğal olarak örneklerden hareketle denilebilir ki, olumsuz olan bu yapılar – *mAll* ekinin olumsuz şeklini karşılamadığı için *gerek, lazım, şart* gibi sözcüklerin önündeki fiil isimleri haliyle yüklem dışı kalmaktadır. Çünkü bu cümlelerde anlam -*masa da olur* 'u karşılamaktadır.

5. Farklı Kullanımlar:

Aşağıda verilen cümlelerde bazı yapıların –*mAll* ekiyle karşılanması zor görünmektedir. Bunlar bize *gerek, lâzım, şart, mecbur, zorunda* gibi şekillerin

-*mAll*'dan çok daha geniş bir kullanım alanına sahip olduğu izlenimini vermektedir. Bu durumda, *gerek görmeden, lâzım gelen, lâzım gelse, lüzum hissetmeden, zorunda kalması, zorunda bırakmak, mecbur hisseden, mecbur hissederek, şart koşan* gibi şekillerde *gerek, lâzım, zorunda, lüzum, mecbur, şart* gibi zorunluluk ifade eden sözcüklerin kendilerinden sonra bir fiil alarak cümlede yüklem dışındaki öğeleri oluşturmada kullanıldığı görülmektedir:

Bu muameleden en çok müteessir olması lâzım gelen adam, âdeta memnun görünüyordu. (Sinekli Bakkal, 289)

Çırac ellerini kırmızı beyaz yollu peştemalın altından çıkardı, gelenlerin yüzüne bakmaya bile lüzum hissetmeden ocağa seslendi: (Sinekli Bakkal, 444).

Yoksa onu mâsum gibi karşılaması lâzım gelecekti. (Yalnızız, 154).

Meral'in şimdiye kadar söylediği ve bundan sonra söyleyebileceği bütün yalanları, Samim'in, hiç değilse kendi vicdanına karşı tasvip etmek zorunda kalması demektir. (Yalnızız, 154).

"Birinciye" sevgilide şüpheler uyandıрмаğa ve onu kıskançlığının çirkin yüzünü göstermek zorunda bırakmağa teşvik eder. (Yalnızız, 208).

6. Diğer Türk Lehçelerinde Gereklilik Kipi:

Diğer Türk lehçelerindeki gereklilik kipi konusu incelenecek olursa, bu lehçelerle ilgili yapılan yerli çalışmalardan bazılarındaki bilgiler şu şekildedir:

Karluk grubunu oluşturan Özbek ve Uygur Türkçeleri üzerinde çalışmalarını yoğunlaştıran Öztürk, Özbekçe ve Uygurcada gereklilik kipini gösteren özel bir ekin olmadığını, bunu karşılamak için *kerek*, nadiren de *lâzım* sözcüklerinin 1. şart çekimli, 2. fiil isimli sözcüklere getirildiğini belirtmektedir (Öztürk, 1994: 87; 1997: 180; 2005: 64). Uygur Türkçesi için aynı bilgiler Kaşgarlı'nın *Modern Uygur Türkçesi Grameri* adlı çalışmasında da yer almaktadır (Kaşgarlı, 1992: 180). Örn. *bol-sa-m kerek, iç-iş-im kerek, yaz-mag-im kerek, bil-meslig-im kerek* gibi.

Türk lehçelerindeki basit fiil çekimlerinin ele alındığı en son ve en detaylı çalışma olan *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I: Fiil (Basit Çekimler)* adlı çalışmada Türk lehçelerinde görülen gereklilik çekimleri yedi ana grupta toplanmış (I. Tip, II. Tip şeklinde), ayrıca "Diğer Gereklilik Kipleri" başlığı altında da konuya ilişkin farklı şekiller verilmiştir Pekacar ve diğ., 2006: 469-565). Buna göre:

I. Tip Gereklilik Kipi: (Bilgilerde tablolar esas alınmıştır.)

-*mAll* (Ttr., Gag., Az., Tkm., Krm., Çuv.=*-malla, -mele*) Burada dikkati çeken husus, -*mAll*'nın E.A.T.nin son dönemlerinde ortaya çıktığı ve Oğuz grubu Türk

şivelerinde görüldüğü bilgilerinden farklı olarak, bu ekin Türkçenin eski batı koluna dahil edilen Çuvaşçada da görülmesidir.

II. Tip Gereklilik Kipi: *-(I)r(gA), -Ar(gA) + kirek (kerek), tiyiş, tiyişli, uçurlu* (Tat., Bşk., Krç.-Mal., Alt., Hak., Tuv.)

III. Tip Gereklilik Kipi: *-mAk veya -mA (çekim ekleri veya iyelik ekleri) + gerek, lâzım* (Ttr., Gag., Uy., Öz., Krm., Bşk., Kum., Nog., Kkp., Çuv.)

Bu bildiride örnek olarak yukarıdaki bilgilerle yetinilmiş ve diğer dört grup, zaman darlığından dolayı verilmemiştir. Adı geçen eserde **III. Tip Gereklilik Kipi** başlığı altında Türkiye Türkçesindeki *-mAk gerek/lâzım, -mA(İyelik eki)+gerek/lâzım*'lı şekillerin bir başka tip gereklilik çekimi olarak verilmesinden hareketle, biz de bu çalışmada Türkiye Türkçesi'nde *-mAlI'*nın dışında gereklilik bildiren diğer yapıların da bu şekilde sınıflandırılması gerektiğini belirtmek istiyoruz.

SONUÇ

Sonuç itibarıyla, bugüne kadar gereklilik kipi üzerinde yapılan çalışmalara ek olarak şunlar söylenebilir:

1. -mAlI' gereklilik ekinin olumsuzu –mAmAlI' dır.

Örnek: *gitmeliyim* (olumlu zorunluluk); *gitmemeliyim* (olumsuz zorunluluk).
Bütün şahıslara göre çekimleyecek olursak:

Olumlu Çekim

Teklik 1. şahıs: *gitmeliyim*

Teklik 2. şahıs: *gitmelisin*

Teklik 3. şahıs: *gitmeli*

Çokluk 1. şahıs: *gitmeliyiz*

Çokluk 2. şahıs: *gitmelisiniz*

Çokluk 3. şahıs: *gitmeliler*

Olumsuz Çekim

Teklik 1. şahıs: *gitmemeliyim*

Teklik 2. şahıs: *gitmemelisin*

Teklik 3. şahıs: *gitmemeli*

Çokluk 1. şahıs: *gitmemeliyiz*

Çokluk 2. şahıs: *gitmemelisiniz*

Çokluk 3. şahıs: *gitmemeliler*

Görüldüğü gibi olumlu gereklilikte işin yapılmasının zorunluluğu ne derecede bildiriliyorsa, olumsuz gereklilikte de yapılmaması zorunluluğu o derecede bildirilmektedir. Yani olumsuz yapı olumlu yapının bire bir zıddıdır.

2. Anlamca -mAlI' ekinin gereklilik fonksiyonunu karşılayan gerek, gerek-, lâzım, zorunda, şart, mecbur, icâp et- gibi yapılar olumlu gerekliliği bire bir

karşılığında için önlerindeki isimleşmiş fiil yapılarıyla birlikte yüklem olarak alınmalıdır. **Örnek:**

*Bugün okula erken **gitmeliyim**.*

cümlesindeki zorunluluğu *-mAll* ile eş değerde bildiren cümleler aşağıda sıralanmıştır. Bu cümlelerde yüklem *git-* fiilinden başlayarak alınmalı, cümlenin diğer öğeleri bu birleşik yükleme sorularak bulunmalıdır.

*Bugün okula erken **gitmem gerek**.* (*gerek* İsim) İsim cümlesi.

*Bugün okula erken **gitmem gerekiyor**.*(*-du, -sa, -muş*) (*gerek-* Fiil) Fiil cümlesi.

*Bugün okula erken **gitmem gerekecek**.* (*-ti, -se, -miş*) (*gerek-* Fiil) Fiil cümlesi.

*Bugün okula erken **gitmem gerekti**.* (*-yse*) (*gerek-* Fiil) Fiil cümlesi.

*Bugün okula erken **gitmem gerekir**.* (*-di, -se, -miş*) (*gerek-* Fiil) Fiil cümlesi.

*Bugün okula erken **gitmem gerekse*** (*-ydi, -ymış*), *giderim*. (*gerek-* Fiil) Fiil cümlesi.

*Bugün okula erken **gitmem lazım**.* (*lazım* İsim) İsim cümlesi.

*Bugün okula erken **gitmem lazımdı**.* Fiil cümlesi.

*Bugün okula erken **gitmem lazımmış**.* Fiil cümlesi.

*Bugün okula erken **gitmem lazımsa, giderim**.* Fiil cümlesi.

*Bugün okula erken **gitmek zorundayım**.* (*zorundayım* İsim) İsim cümlesi.

*Bugün okula erken **gitmek zorundaydım**.* Fiil cümlesi.

*Bugün okula erken **gitmek zorundaymışım**.* Fiil cümlesi.

*Bugün okula erken **gitmek zorundaysam, ...*** Fiil cümlesi.

*Bugün okula erken **gitmem icap ediyor**.*(*et-* fiilinin emir, istek hariç hemen bütün zaman ve kiplerdeki çekimleriyle kullanılabilir.) Fiil cümlesi.

*Bugün okula **gitmem şart**.* (*şart* isim) İsim cümlesi.

*Bugün okula **gitmem şart idi**.* Fiil cümlesi.

*Bugün okula **gitmem şart imiş**.* Fiil cümlesi.

*Bugün okula **gitmem şart ise, ...*** Fiil cümlesi.

*Bugün okula **gitmeğe mecburum**.* (*mecbur* isim) İsim cümlesi.

*Bugün okula **gitmeğe mecburdum**.* Fiil cümlesi.

*Bugün okula **gitmeğe mecburmuşum**.* Fiil cümlesi.

*Bugün okula **gitmeğe mecbursam, ...*** Fiil cümlesi.

3. İkinci maddede verilen örneklerde yüklemleri *gerek, lâzım, zorundayım, şart, mecburum* gibi sözcüklerle kurulan cümleler şimdilik isim cümlesi, *gerek-* fiilinin çekimli şekilleriyle diğer sözcüklerin ek eylemli şekilleri fiil cümlesi olarak alınmalıdır. Bu konuda M. Özmen “*İsim cümlelerinin belirgin özelliği nesne almamalarıdır. Oysa bu tür cümlelerde nesne bulunmaktadır. Bunun için, gerek*

ile kendisinden önce gelen **fiil unsurunun** birlikte düşünülmesi gerekmektedir; zira **gerek**'ten önce gelen **sıfat-fiil** veya **isim-fiil** durumundaki unsurlar kelime grubu sayılsa bile, kip eki alan fiil şekillerini **gerek**'ten ayrı düşünmek mümkün değildir. Ayrıca **fiil unsuru** + **gerek** biçiminde oluşturulan fiil şekilleri, anlam ve sözdizimi açısından değerlendirildiğinde de bunların **-mAll** gereklilik eki karşılığında kullanıldığı ve yüklemi **fiil unsuru** + **gerek** biçiminde oluşturulan cümlelerin fiil cümlesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu tür cümlelerin isim cümlesi kökenli olmaları ve **vermek gereksin** türündeki yüklemeler; bu cümlelerin fiil cümlesine dönüşmüş cümleler olduğu gerçeğini değiştirmez." demektedir. Yalnız bu bildiride 5. maddede verilen bilgilere bakılacak olursa gereklilik bildirdiği halde bu tür yapıların ek fiiller (veya yardımcı fiillerden bazılarını) alarak – **mAll**'da görülmeyen bir başka görevi de üstlendiği görülmekte, bu yüzden Özmen'in bahsettiği bu tür yapılara en azından şimdilik **fiil cümlesi** demenin erken olacağı düşünülmektedir.

4. gitmeme gerek yok, gitmek gereksizdir, gitmek lâzım değil, şart değil, mecbur değil, hâcet yok, gerek yok, lüzum yok şeklindeki olumsuzluk bildiren birleşik yapılar **-mAmAll** olumsuz gereklilik ekinin anlamıyla bire bir örtüşmediği ve **-mAsA dA olur** anlamını karşıladığı için önündeki fiil isimleri yüklem dışında kalmaktadır. Örn. *Onunla meşgul olmak lâzım değil* (lâzım değil:yüklem, onunla meşgul olmak: Özne (Bazı dilciler için sözde özne). Bu sözcüklerle **-mAmAll** ekinin karşıladığı anlam ancak *gitmemem gerek*'te olduğu gibi fiilin üzerine **-mA** olumsuzluk eki getirilerek yapılmalıdır.

5. gerek, lâzım, şart, mecbur, zorunda gibi şekillerin **-mAll**dan çok daha geniş bir kullanım alanına sahip olduğu; bu durumda, *gerek görmeden, lâzım gelen, lâzım gelse, lüzum hissetmeden, zorunda kalması, zorunda bırakmak, mecbur hisseden, mecbur hissederek, şart koşan* gibi şekillerde **gerek, lâzım, zorunda, lüzum, mecbur, şart** gibi zorunluluk ifade eden söz öbeklerinin kendilerinden sonra bir fiil alarak cümlede yüklem dışındaki öğeleri oluşturmada kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanıma **-mAll** ekinde rastlanmamaktadır.

6. -mAll ile kurulan edilgen yapıların özellikleri de söz dizimi açısından belirtilmelidir. Ne yazık ki, dilbilgisi kitaplarımızda bu bilgiler de eksik kalmıştır. Edilgen çatılı yüklemelerle kurulmuş gereklilik cümlelerinde edilgen yapıdan dolayı işi yapan değil, yapılan işten etkilenenin özne durumuna geçmesidir. Bu cümlelerde fiilin fonksiyonu çok önemlidir. Geçişli fiillerin edilgen yapılarında özne bulunabilirken, geçişsiz fiillerin edilgen yapılarıyla kurulmuş cümlelerde özne bulunmamaktadır. (Yukarıda örnek verilmiştir.)

7. Gereklilik kipinin diğer lehçelerdeki ele alınış şeklinden hareketle Türkiye Türkçesinde de, gramer kitaplarımızda gereklilik kipi anlatılırken **I. Tip, II. Tip** gibi ayrımlara gidilmeli, **I. Tipe -mAll** ile kurulan gereklilik, **II. Tip** ve diğer kategorilere sırasıyla *gerek, lâzım, şart, zorunda, icap et-*, gerek-

gibi şekiller eklenmelidir. Kısacası Türkçe gramerlerimizde sadece yapıyı esas alan klâsik gramer anlayışının dışına çıkılarak, anlambilimi de dikkate alınmalı, gereklilik gibi bazı konular hem yapı hem anlam bilgisi ışığında yeniden, titizlikle işlenmelidir.

KAYNAKÇA

Adıvar, Halide Edib, (Kasım 2000), **Sinekli Bakkal**, Özgür Yayınları: 122, Ankara.

Arat, Reşit Rahmeti, (1979), **Kutadgu Bilig III, İndeks**, Hazırlayanlar: Kemal Eraslan-Osman F. Sertkaya-Nuri Yüce, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 47, Ankara.

Banguoğlu, Tahsin, (1995), **Türkçenin Grameri**, TDK Yayınları: 528, 4. Baskı, Ankara.

Bilgegil, M. Kaya, (1984), **Türkçe Dilbilgisi**, Dergah Yayınları, İstanbul.

Bilgin, Muhittin, (2002), **Anlamdan Anlatıma Türkçemiz**, Kültür Bakanlığı Yayınları: 2874/368, I. Baskı, Ankara.

Clauson, Sir Gerard, (1972), **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford.

Divanü Lûgati't-Türk Dizini IV, 1986, Çeviren: Besim Atalay, TDK Yayınları: 524, Ankara.

Deny, Jean, (1941), **Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)**, Çeviren: Ali Ulvi Elöve, Maarif Matbaası, İstanbul.

Ediskun, Haydar, (1999), **Türk Dilbilgisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul

Ercilasun, A. Bican, (1984), **Kutadgu Bilig Grameri (Fiil)**, Gazi Üniversitesi Yayınları: 33, Ankara.

Erdal, Marcel, (1991), **Old Turkic Word Formation**, Vol. I, Otto Harrassovitz, Wiesbaden.

Ergin, Prof. Dr. Muharrem, (1982), **Türk Dil Bilgisi**, Boğaziçi Yayınları, 8. baskı, İstanbul.

Gabain, A. von (1988), **Eski Türkçenin Grameri**, Çeviren: Mehmet Akalın, TDK Yayınları: 332, Ankara.

Gencan, Tahir Nejat, (1979), **Dilbilgisi**, TDK Yayınları: 418, 4. baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Gülensoy, Tuncer, (1992), **Türkçe Dersleri**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.

----, (2000), **Türkçe El Kitabı**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Hacıeminoğlu, Prof. Dr. Necmettin, (1996), **Karahanlı Türkçesi Grameri**, TDK Yayınları: 638, Ankara.

Hengirmen, Mehmet, (1998), **Türkçe Temel Dilbilgisi**, Engin Yayınevi, Ankara.

----, (1998), **Türkçe Dilbilgisi**, Engin Yayınevi, Ankara.

İlker, Ayşe, (1997), **Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil**, TDK Yayınları: 679, Ankara.

Kaçar, Burhan, (1992), **Türkçe Dilbilgisi ve Kompozisyon**, Samsun.

Kaşgarlı, Doç. Dr. Sultan Mahmut, (1992), **Modern Uygur Türkçesi Grameri**, Orkun Yayınevi, İstanbul.

Kononov, Andrey Nikolayeviç, (1956), **Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka**, Leningrad.

Koraş, Dr. Hikmet, (2005), “Türkiye Türkçesinde Gereklilik”, **Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)**, Sayı: 17 Bahar, Niğde, s. 135-154

Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, (2003), **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, TDK Yayınları: 827, Ankara.

Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep ve diğ., (1995), **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası, Ankara.

Özmen, Prof. Dr. Mehmet, (2003), “Gerek, Gerekmek ve Gereklilik Çekimi”, **Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu 2003 Mustafa Canpolat Armağanı**, Yayımlayanlar: Aysu Ata-Mehmet Ölmez, Ankara, ss. 177-193.

Öztürk, Rıdvan, (1994), **Yeni Uygur Türkçesi Grameri**, TDK Yayınları: 593, Ankara.

----, (1997), **Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil**, TDK Yayınları: 680, Ankara.

----, (2005), **Özbek Türkçesi El Kitabı**, Çizgi Kitabevi, Konya

Paçacıoğlu, Burhan, (1987), **Türk Dili Dersleri**, Ankara.

Pekacar, Prof. Dr. Çetin ve diğ., (2006), **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I: Fiil Basit Çekim**, TDK Yayınları: 879, Ankara.

Safa, Peyami, (1989), **Yalnızız**, MEB Yayınları: 373, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi:36, Türk Klâsikleri:15, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Toparlı, Prof. Dr. Recep, (2000), **Türk Dili ve Kompozisyon**, Sivas.

Toparlı, Prof. Dr. Recep ve diğ., (1994), **Türk Dili**, Sivas

Timurtaş, Prof.Dr. Faruk Kadri, (1981), **Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl, Gramer-Metin-Sözlük**, 2. baskı, İ.Ü. Edb.Fak.Yay. No: 2157, İstanbul.

Türk, Vahit, (1995), “Eski Türkçede –gu, -gü Eki ve İşlevleri”, **Tuncer Gülensoy Armağanı**, Yayına Hazırlayan: Ahmet Buran, Kayseri, ss. 351-358.

Türkyılmaz, Fatma, (1999), **Tasarlama Kiplerinin İşlevleri**, TDK Yayınları: 729, Ankara.

Yavuz, Kemal ve diğ., (1996), **Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri**, İstanbul.

Zeynalov, Ferhat, (1993), **Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi** (Çeviren: Yusuf Gedikli), Cem/Kültür, İstanbul.

Zülfikar, Hamza, (1980), **Yabancılar için Türkçe Dilbilgisi**, Ankara.

